

G'ALLA MAYDONDARIDA UCHRAYDIGAN BIR YILLIK VA KO'P YILLIK IKKI PALLALI BEGONA O'TLARGA QARSHI GERBITSIDLARNI QO'LLASHDA HAVO HARORATINING TA'SIRI

Musaev G'olibjon Nematillo o'g'li,

ORCID: 0009-0001-0239-4870

Meyliyev Akmal Xushvaqtovich, q.x.f.d., professor,

ORCID: 0000-0002-7127-1946

Iskandarov Muhammad Ikrom o'g'li, tayanch doktorant,

ORCID: 0009-0001-0239-4870

Raxmatov Imom Mamadiyorovich, q.x.f.d., professor,

ORCID: 0009-0007-2399-8773

Janubiy dehqonchilik ilmiy-tadqiqot instituti.

Annotatsiya. Kuzgi bug'doyning o'sib rivojlanish davrida begona o'tlar bug'doy hosilini yig'ishtirib olishgacha bo'lgan barcha fazalari jarayonida o'simliklarning o'sishi va rivojlanishiga to'sqinlik qilib susaytiradi, bug'doy hosiliga salbiy ta'sirni ko'rsatadi. Olib borgan tadqiqotlarimiz davomida bir yillik va ko'p yillik ikki pallali begona o'tlarga qarshi havo harorati +5+6 gradusda qo'llab gerbitsidlarni ta'siri o'rganildi.

Kalit so'zlar: bug'doy, harorat gerbitsid, tur, bir yillik va ko'p yillik begona o't, modda, suv, zarari, urug', qarshi kurash.

Аннотация. В период роста и развития озимой пшеницы сорняки угнетают и замедляют рост и развитие растений во все фазы вегетации зерновых, отрицательно влияя на урожайность зерна. В работе изучено действие гербицидов, применяемых при температуре воздуха +5+6 градусов против однолетних и многолетних двудольных сорняков.

Ключевые слова: пшеница, температура, гербицид, тип, количество, однолетние и многолетние сорняки, вещество, вода, повреждение, семена, контроль.

Abstract. During the growth and development of winter wheat, weeds inhibit and slow down the growth and development of plants in all phases of the vegetation of grain crops, negatively affecting the grain yield. The work studies the effect of herbicides used at an air temperature of +5+6 degrees against annual and perennial dicotyledonous weeds.

Keywords: wheat, temperature herbicide, species, annual and perennial weed, substance, water, harm, seed, control.

Kirish. Dunyoning 80 dan ortiq mamlakatlarining 33 mln. gektarga yaqin maydonlarida paxta va 100 dan ortiq mamlakatlarda 200 mln gektardan ziyod maydonlarida kuzgi bug'doy yetishtirilib, begona o'tlar bilan zararlanish natijasida yetishtirilgan hosilning 10-15% yo'qotilmoqda. Xitoy, Germaniya, AQSh, Braziliya, Argentina, Hindiston, Pokiston, Avstraliya, Janubiy Koreya, Rossiya, Ukraina, Qozog'iston kabi boshqa bir qator davlatlarida 3000 dan ortiq turdagi begona o'tlar tarqalgan bo'lib, shulardan 200 dan ortiq turi asosiy qishloq xo'jalik ekin maydonlarini zararlamoqda. Jahonda 132 ta davlatlarda bug'doy yetishtiriladi. Yetishtirilgan don hosilining 70 foizidan ortig'i Angliya, Germaniya, Fransiya, Xitoy, AQSh, Hindiston, Rossiya, Kanada, Ukraina va Avstraliya singari mamlakatlar hissasiga to'g'ri keladi. Ushbu davlatlarda jadallashgan ilg'or texnologiyalar asosida bug'doy yetishtirilib, dunyo bo'ycha o'rtacha hosildorlik gektaridan 32,1 tonnani tashkil etadi. Begona o'tlar (ekinlar orasida uchraydigan yovvoyi o'simliklar) qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligini va mehnat unumdorligining pasayishida, mahsulot sifatining yomonlashishida salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omil hisoblanadi. Begona o'tlar keng tarqalgan yillari madaniy o'simliklarning hosildorligi g'allazorlarda 10 % don dukkaklilarda 13,4 % ga g'o'zada 7,5 % ga kartoshkada 6%ga sabzavot ekinlarida 10,8 % ga pasayadi.

Ekinzorlarda uchraydigan begona o'tlar tuproqdan suv va unda erigan mineral moddalarni o'zlashtirib qolmasdan, madaniy o'simliklarning normal rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Begona o'tlar ekinzorlardagi o'simliklarni o'sishdan orqada qolishiga, fotosintez intensivligining pasayishiga, hasharot va kasalliklarning tarqalishi manbai bo'lib xizmat qiladi.

Respublikaning bug'doy maydonlarida begona o'tlarning 200 ga yaqin turlari uchraydi. Begona o'tlar g'alla maysalarini siqib, kelgusida soya qiladi va ekinning to'liq rivojlanishiga yo'l qo'ymaydi. Ekinga beriladigan suv va ozuqa moddalarni boshqoqli donga nisbatan 25-30 marotaba ko'p o'zlashtirib, hosildorlikning keskin pasayib ketishiga olib keladi. Begona o'tlar zararkunandalar uchun ham qo'shimcha ozuqa moddalar manbaidir. Begona o'tlar (urug'lari) aralashgan g'allaning narxi va sifati pasayadi. Qo'ypechak va qumri o'ti poyaga chirmashib, ekinni yotqizadi, kombayn ishlashini qiyinlashtiradi, o'rim-yig'im texnikasining samaradorligi 30-40% ga pasayadi va g'alla yerga to'kilib, 10-15 % hosildorlikni kamayishiga olib keladi.

Begona o'tlar juda keng tarqalgan bo'lib, qishloq xo'jaligiga katta zarar yetkazadi. Begona o'tlarning zarari ularning ekinzorlardagi soniga hamda madaniy o'simlik bilan begona o'tning tashqi muhit omillaridan foydalanishdagi o'zaro munosabatiga bog'liq. Begona o'tlar hosil sifati va miqdorni pasaytiruvchi asosiy omillardan hisoblanadi. G'alla maydonlaridan mahalliy, mineral o'g'itlarni, yorug'likni, suvlarini o'zlashtiradi.

Materiallar va uslublar. Tajribalarda nazorat va gerbitsidlardan "Ximvi 35%", "Vinstar plus 75%", "Granland", "Terdex 080 ec" preparatlari g'alla maydonlarida uchrab, don hosiliga salbiy ta'sir qiladigan begona o'tlariga qarshi ishlov o'tkazildi.

Havo harorati + 5+6 gradus bo'lganda gerbitsidlarning begona o'tlarga ta'siri (o'rta hisobda)

№	Variantlar	Sarf me'yori, l/ga	Qo'llash muddati 24-mart	Ishlov berishdan oldin begona o'tlar soni, dona	Ishlov bergandan 7 kun o'tgach 1 m ² begona o'tlar soni, dona	Ishlov bergandan 14 kun o'tgach 1 m ² begona o'tlar soni, dona	Ishlov bergandan 21 kun o'tgach 1 m ² begona o'tlar soni, dona
1	Nazorat (Ishlovsiz)		Havo harorati +5+6 °C, namlik 65-75% shamol 5 m/sk	28,3	28,3	26,6	24,2
2	Ximvi 35%	0,001		23,9	16,1	13,7	5,2
3	Vinstar plus 75%	0,2		20,7	13,2	7,8	1,8
4	Granland	0,2		22,2	15	10,5	5,4
5	Terdex 080 ec	0,3		25,7	21,2	19	16

O'simlikarni himoya qilish laboratoriyasi ilmiy xodimlari g'alla maydonlarida uchraydigan begona o'tlarga qarshi kurashish maqsadida +5+6°C haroratda sepilgan gerbitsidlarning ta'siri o'rganilmoqda.

Begona o'tlarga gerbitsidlarni ishlov o'tkazish bo'yicha olib borilgan tadqiqotning tahlil natijalariga ko'ra, ishlov o'tkazilmagan nazorat variantida begona o'tlar soni ko'payib o'simlikka salbiy ta'sir qilganligi ma'lum bo'ldi. Tadqiqotlarda gerbitsidlarni ta'sir samarasini o'rganish hamda tahlil qilish uchun har bir variantlardan 1 m² maydondagi begona o'tlarning soni hisob daftariga qayd etilib borildi.

Natijalar va munozara. Tadqiqotlarda begona o'tlarga gerbitsid sepishdan oldin va keyin o'rtacha 1 m² da begona o'tlarning soni aniqlandi.

Nazoratga nisbatan ikkinchi variantda tajribada 1 m² maydonda "Ximvi 35%" tahlil qilinganda gerbitsidi sepishdan oldin begona o'tlar soni o'rtacha 23,9 dona bo'lgan bo'lsa, sepilgandan 7 kun o'tgach 16,1 dona, 14 kun o'tgach 13,7 dona, 21 kun o'tgach o'rtacha hisobda 5,2 dona qolganligi aniqlandi. Uchinchi variantda "Vinstar plus 75%" gerbitsidi sepishdan oldin begona o'tlar soni 20,7 dona, 7 kun o'tgach 13,2 dona, 14 kun o'tgach 7,8 dona, 21 kun o'tgach 1,8 dona qolgani, To'rtinchi variantda "Granland" variantida esa ishlovdan oldin o'rtacha 22,2 dona bo'lgan bo'lsa 7 kundan so'ng 15 dona, 14 kundan so'ng 10,5 dona, 21 kun o'tgach 5,4 dona qolgani hamda beshinchi variantda "Terdex 080 ec" gerbitsidi sepishdan oldin begona o'tlar soni 25,7 dona, 7 kun o'tgach 21,2 dona, 14 kundan so'ng 19 dona, 21 kun o'tgach 16 dona qolganligi aniqlandi (1-jadval).

Gerbitsidlardan eng yuqori samarali bo'lgan gerbitsid bu "Vinstar plus 75%" varianti deb topildi. Bu variantda gerbitsidning begona o'tlarga ta'siri yuqori bo'lganligi aniqlandi.

O'tkazilgan tadqiqot natijalaridan xulosa shuki, don hosilini yetishtirish davrida gerbitsidlarni o'z vaqtida qo'llash begona o'tlar sonini kamaytirishda hamda yetishtirilayotgan hosil miqdorini oshirishda asosiy zamin bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Ш.А.Тешабаев, М.В.Маматураимова. "Ўза Майдонларидаги Бегона Ўтларга Қарши Уйғунлашган Қураш". AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI 2023 й 68-72 бетлар.
2. Х.Х.Кимсанбоев, М.И. Уразметов, М.М.Усмонов. "Бегона ўтларга қарши қураш". Агробанк АТБ. 2022 й. 6-7-бетлар.
3. Шодмонов М, Раҳмонқулов Ш. "Агро илм" - "Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги". 3(27)-сон, 2013 йил. 46-бет.
4. Доспехов Б.Н. Дала тажрибаларида қишлоқ хўжалиги экинлар ҳосилдорлигини ҳисоблаш. Услубий кўрсатма. Москва. 1985 й.